

УДК 346.1; 346.5

Оксана Вінник,

докт. юрид. наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

головний науковий співробітник

відділу правового забезпечення ринкової економіки

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України

РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена питанням термінологічного забезпечення функціонування цифрової економіки. Аналізуються акти законодавства, що регулюють відносини у цій сфері, і виявляються проблеми правового регулювання: численність актів законодавства різної юридичної сили, наявність колізій, прогалін, відсутність кодифікованого акта про цифрову економіку. Прийняття такого акта дозволить усунути більшість виявлених недоліків, у т. ч. закрити в ньому визначення основних понять, що є специфічними для цієї сфери.

Ключові слова: цифрова економіка; законодавство про цифрову економіку; визначення понять цифрової економіки; закон про цифрову економіку.

Стрімкий розвиток відносин у сфері цифрової/електронної економіки потребує адекватного регулювання. Разом із тим акцент здебільшого робиться на електронній торгівлі, як у ЄС [1; 2], так і в більшості країн, включно з Україною [3]. Хоча деякі держави прийняли спеціальний закон про цифрову економіку [4; 5.]

Цифрова економіка – складне явище. У ній беруть участь не лише представники бізнесу та споживачі, а й регулятори різних рівнів – від державних до саморегульованих, а також використовуються різні форми зв'язків – від договірних до корпоративних (шляхом участі в капіталі бізнес-партнера).

Європейська комісія запропонувала політичні та юридичні рішення щодо розв'язання проблем сучасної економіки ЄС у рамках своєї стратегії цифрового єдиного ринку, представленого в травні 2015 року [6], проте без прийняття відповідного акта (директиви чи регламенту) щодо комплексного регулювання ключових відносин у цій сфері. Слід, однак, згадати про проект директиви щодо Європейського кодексу електронних комунікацій (European Electronic Communications Code), який має регулювати відносини щодо комунікацій як визначального складника цифрової економіки, що забезпечує її функціонування [7].

Окремими проблемами цифрової економіки (як правило, з точки зору електронної комерції, захисту прав споживачів та прав інтелектуальної власності) опікуються дослідники різних галузей науки – здебільшого економіки, менеджменту та права [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14], проте питання термінологічного забезпечення цієї сфери займають незначне місце в їхніх пошуках [12, с. 52; 13; 14]. Разом із тим це питання є одним із ключових у процесі регулювання будь-яких відносин, а тим паче такої складної і нової сфери, як цифрова економіка.

Отже, метою цієї статті є заповнення зазначеної прогалини і, відповідно, визначення проблем термінологічного забезпечення правового регулювання відносин цифрової економіки.

Відсутність в Україні кодифікаційного акта в цій сфері частково компенсується численними актами законодавства, деякі з яких спеціально присвячені окремим аспектам відносин сфери цифрової економіки (закони «Про електронну комерцію» [3], «Про електронні документи та електронний документообіг» [15], «Про електронний цифровий підпис» [16], нещодавно (05.10.2017 р.) прийнятий «Про електронні довірчі послуги» [17]) і містять визначення понять, що стосуються відповідних відносин. Разом із тим деякі відносини щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій регулюються також *актами законодавства*, основним предметом регулювання яких є інші (безпосередньо не пов'язані з електронними ресурсами) відносини, зокрема: *Господарський кодекс України* [18] (закріплює положення про обов'язкове оприлюднення державними, казенними та комунальними підприємствами, господарськими товариствами, що контролюються державою або органом місцевого самоврядування, інформації про свою діяльність шляхом розміщення її на власній веб-сторінці/ веб-сайті або на офіційному веб-сайті суб'єкта управління об'єктами державної/комунальної власності, що здійснює функції з управління підприємством, – статті 73, 75, 77, 78, 79, 90 ГК); *Цивільний кодекс України* [19] (містить положення щодо *можливості*: відображення інформації в електронному вигляді – ст. 200; вчинення правочину в електронній формі (ст. 205), яка є однією з модифікацій письмової форми – ст. 207; відображення твору у загальнодоступних електронних системах

інформації – ст. 442; електронної форми розрахунків – за допомогою розрахункових документів у електронному вигляді – ст. 1087); **Податковий кодекс** [20], який (серед іншого) передбачає: використання електронних ресурсів у сфері оподаткування (Єдиного реєстру податкових накладних та Єдиного реєстру акцизних накладних, які ведуться в електронному вигляді центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику; надання послуг електронного цифрового підпису – ст. 14; організацію впровадження електронних сервісів для суб'єктів господарювання як одну з функцій контролюючих органів (ст. 19-1); контроль за дотриманням суб'єктами господарювання установлених законодавством обов'язкових вимог щодо забезпечення можливості розрахунків за товари (послуги) з використанням електронних платіжних засобів – ст. 20 та ін.); **Закон «Про Кабінет Міністрів»** [21] передбачає оприлюднення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України (КМУ) проектів актів Уряду та прийнятих в установленому порядку постанов КМУ (статті 50; 52); **Закон «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»** [22] закріплює: обов'язок органів виконавчої влади щодо створення та забезпечення функціонування в мережі Інтернет веб-сторінок, які містять інформацію, необхідну суб'єктам господарювання для провадження ними господарської діяльності (ст. 8); можливість подання в електронній формі за допомогою засобів телекомунікацій заяви про одержання (переоформлення, одержання дубліката, анулювання) документа дозвільного характеру, а також повідомлення дозвільного органу про відмову у видачі такого документа (ст. 4-1); **Закон «Про доступ до публічної інформації»** [23], який: серед джерел доступної інформації виділяє офіційні веб-сайти в мережі Інтернет, єдиний державний веб-портал відкритих даних (ст. 5); закріплює **поняття** публічної інформації у формі відкритих даних, порядок її надання розпорядником на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах, своєчасне оновлення такої інформації; покладає обов'язок щодо створення та забезпечення функціонування єдиного державного веб-порталу відкритих даних на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері електронного урядування (ст. 10-1); **Закон «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»**, що містить визначення низки понять (персонального кабінету підприємця, порталу електронних сервісів, коду доступу до результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації) [24, ст. 1]; **підзаконні акти**, в т. ч. про електронні гроші [25], електронне урядування. Головним складником останнього є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання [26] та уповноважений з цих питань орган – Держав-

не агентство з питань електронного урядування України, одним з основних завдань якого є реалізація державної політики у сфері інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства [27, п. 3], в т. ч. узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробка пропозицій щодо його (законодавства) вдосконалення; здійснення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів державних органів, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права, доступ до яких здійснюється через телекомунікаційні мережі загального користування, та видає відповідні свідоцтва; забезпечення (в межах своїх повноважень) належного функціонування Єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України з можливістю інтеграції інформаційних ресурсів центральних та місцевих органів виконавчої влади, що розміщені в Інтернеті; координування діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної зі створенням та інтеграцією електронних інформаційних систем і ресурсів в Єдиний веб-портал органів виконавчої влади та наданням інформаційних та інших послуг через електронну інформаційну систему «Електронний Уряд, та ін. У Верховній Раді доопрацьовуються й проекти інших законів, пов'язаних із використанням електронних ресурсів, у т. ч. «Про електронні комунікації» [28]. Отже, масив актів законодавства, що регулюють відносини у сфері цифрової економіки, стрімко збільшується, а отже, орієнтуватися в ньому стає доволі проблематично. Крім того, зміст частини термінів щодо складників такої економіки не визначений на законодавчому рівні, а на доктринальному – існують розбіжності щодо їх змісту (зокрема, E-Business) у різних дослідників, зокрема зарубіжних [29; 30; 31], згадка про яких зумовлена іноземним походженням цього терміна, що почав використовуватися і вітчизняним законодавцем [32; 33]). Також не уніфіковані окремі поняття, зокрема подібні за змістом електронний кабінет [34] та персональний кабінет [24, ст. 1], а визначення пов'язаних із цифровою економікою понять закріплено в значній кількості актів законодавства різної юридичної сили, в т. ч. підзаконних [34; 35 та ін.].

Цифрова економіка як складова частина інформаційного суспільства потребує відповідного правового регулювання, що має насамперед забезпечуватися актом малої кодифікації – Законом «Про цифрову економіку», в якому доцільно закріпити: (а) визначення понять (цифрова/електронна економіка, електронний бізнес, електронна комерція, електронний договір, електронні послуги, електронний Уряд, електронні уповноважені органи, електронний обмін інформацією, Інтернет-магазин, споживачі електронних послуг, електронні комунікації тощо), (б) основні засади використання електронних ресурсів у сфері цифрової економіки; (в) суб'єктний склад відносин цієї сфери (представники е-бізнесу та їх саморегу-

лівні організації, споживачі, уповноважені органи), (г) їхні права та обов'язки у сфері цифрової економіки, механізми захисту прав та законних інтересів, відповідальність за порушення в цій сфері та наслідки зловживання правами, особливо розгляду конфліктів/спорів. Це не лише відповідало б Основним засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні (щодо вдосконалення інформаційного законодавства з точки зору його кодифікації) [32, п. 2 розділу III], а й надало б учасникам відносин у сфері цифрової економіки, що стрімко розвивається і витісняє традиційні форми ведення бізнесу, більше можливостей реалізації своїх прав та інтересів і водночас – їх захисту у разі порушення. Світовий досвід (інших країн, ЄС, матеріали всесвітніх самітів з питань інформаційного суспільства тощо) не лише стане у пригоді, але й має бути врахований з огляду на транснаціональний характер бізнесу, глобалізаційні процеси у сфері економіки та специфіку цифрових технологій, для яких державні кордони – не завада. Важливими у справі вдосконалення правового регулювання зазначених відносин є також напрацювання на доктринальному та фаховому (спеціалістами у галузі цифрових технологій) рівнях, зокрема, щодо термінології, в т. ч. появи та поширення поняття «електронний бізнес» [29; 30; 31].

Природно, що в такому акті навряд чи можна закріпити визначення всіх понять, що стосуються цифрової економіки, проте він має містити положення щодо основних актів законодавства, які регулюють певний вид відносин та визначають зміст відповідних понять (Податковий кодекс [20] – у сфері оподаткування; Закон «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [36] – щодо електронних грошей та електронних платежів та ін.).

Висновки

Отже, формування цифрової економіки та її соціальне спрямування вимагає адекватного правового регулювання, важливою частиною якого є визначення понять, що її характеризують (суб'єкти, об'єкти, засоби, зв'язки тощо). І хоча в Україні прийнята значна кількість актів законодавства, які регулюють відносини в цій сфері та закріплюють відповідні поняття, проте потребує вирішення проблема уніфікації термінів, притаманних цифровій економіці, їх закріплення в кодифікованому акті, яким може бути Закон «Про цифрову економіку». Це дозволить удосконалити законодавство в цій сфері з точки зору змісту, форми, системи та адаптації до кращих світових стандартів з урахуванням власних надбань, а можливо, й створити більш досконале правове регулювання відносин електронної економіки, ніж те, що вже існує за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC

and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council // URL : <http://eur-lex.europa.eu> (дата звернення 27.09.2017).

2. Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council of 20 May 1997 on the protection of consumers in respect of distance contracts // URL : <http://eur-lex.europa.eu> (дата звернення 25.09.2017).

3. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII // ВВР України. – 2015. – № 45. – Ст. 410.

4. Digital Economy Act 2017 – Wikipedia // URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_Economy_Act_2017 (дата звернення 05.09.2017).

5. Digital Economy Act 2017 – Legislation.gov.uk // URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/30/contents/enacted> (дата звернення 08.09.2017).

6. Commission outlines next steps towards a European data economy // URL : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5_en.htm (дата звернення 31.08.2017).

7. Proposed Directive establishing the European Electronic Communications Code // URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/proposed-directive-establishing-european-electronic-communications-code> (дата звернення 08.09.2017).

8. IT-право: теорія та практика : навчальний посібник / авт. кол-в; за ред. Є. О. Харитоновой, О. І. Харитоновой. – Одеса: Фенікс, 2017 р. – 472 с.

9. Кузьміна М. М. Правове регулювання захисту прав споживачів в Інтернет-торгівлі / М. М. Кузьміна // Право та інновації. – 2014. – № 3(7). – С. 36–42.

10. Язвінська О. М. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів / О. М. Язвінська // Економіка та управління на транспорті. – 2016. – Вип. 2. – С. 255–261.

11. Юрій Асадчев. Ринок електронної комерції в Україні: поточний стан та перспективи розвитку, проблеми правового регулювання // URL : <http://lexliga.com/ua/novosti/rinok-elektronnoi-kommerci> (дата звернення 25.09.2017).

12. Веретюк С. М. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні / С. М. Веретюк, В. В. Пілінський // Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. – 2016. – № 2(42). – Ст. 51–58.

13. Борецька І. Ю. Електронна комерція як складова частина електронного бізнесу / І. Ю. Борецька, С. В. Мареев, С. В. Степова // URL : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Informatica/67272.doc.htm (дата доступу 07.11.2016).

14. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи для України / В. В. Апалькова // Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – Вип. 4. – С. 9–18. – Серія «Менеджмент інновацій».

15. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // ВВР України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

16. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // ВВР України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

17. Прийнято Закон про електронні довірчі послуги // URL : <http://ukrainepravo.com/news/>

ukraine/priynyato-zakon-pro-elektronni-dovirchi-poslugi/ (дата звернення 10.10.2017).

18. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // ВВР України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

20. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92.

21. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // ВВР України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

22. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV // ВВР України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

23. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // ВВР України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

24. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // ВВР України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.

25. Положення про електронні гроші в Україні : затверджене постановою Правління Національного банку України від 04 листопада 2010 року № 481 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 100. – Ст. 3571.

26. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р // Офіційний вісник України. – 2017. – № 78.

27. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 492 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 80. – Ст. 2269.

28. Про направлення на повторне перше читання проекту Закону України про електронні комунікації : Постанова Верховної Ради України від 20.09.2016 № 1521 (реєстр. № 3549-1) // ВВР України. – 2016. – № 40. – Ст. 629.

29. Electronic Business (E-Business) // URL : <https://www.techopedia.com/definition/1493/electronic-business-e-business> (дата звернення 08.09.2017).

30. Definitione-business (electronic business) // URL : <http://searchcio.techtarget.com/definition/e-business> (дата звернення 08.09.2017).

31. Electronic business – Wikipedia // URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_business (дата звернення 08.09.2017).

32. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : затверджені Законом України від 09.01.2007 // ВВР України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

33. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – Ст. 1581.

34. Про затвердження Порядку функціонування Електронного кабінету : наказ Міністерства України від 14.07.2017 № 637 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 68. – Ст. 2057.

35. Порядок обміну електронними документами з контролюючими органами : затверджена наказом Міністерства фінансів України від 06.06.2017 № 557 // URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17> (дата звернення 08.09.2017).

36. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III // ВВР України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.

Стаття посвячена вопросам терминологического обеспечения функционирования цифровой экономики. Анализируются акты законодательства, регулирующие отношения в этой сфере, и выявляются проблемы правового регулирования: многочисленность актов законодательства различной юридической силы, наличие коллизий, пробелов, отсутствие кодификационного акта о цифровой экономике. Принятие такого акта позволит ликвидировать большинство выявленных недостатков, в т. ч. закрепить в нем определение основных понятий, специфических для этой сферы.

Ключевые слова: цифровая экономика; правовое регулирование цифровой экономики; определение понятий цифровой экономики; закон о цифровой экономике.

The article is devoted to issues of terminological support for the functioning of the digital economy. It analyzes the acts of legislation regulating relations in this sphere and identifies problems of legal regulation: the number of acts of legislation of different legal force, the presence of collisions and gaps, the absence of a codified act on the digital economy. Adoption of such an act will eliminate most of the identified shortcomings, will consolidate in it basic definitions which are specific for this sphere.

Key words: digital economy; legislation on digital economy; definitions of the concepts of the digital economy; Digital Economy Act.

